

مروری بر تفسیر سور مبارکه

«طلاق و تحریم»

تألیف

آیت‌اله قربانعلی درّی نجف‌آبادی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

زمستان ۱۳۹۳

سرشناسه	: دری نجف آبادی، قربانعلی، ۱۳۲۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: مروزی بر تفسیر سور مبارکه «طلاق و تحریم» / تألیف قربانعلی دری نجف آبادی.
مشخصات نشر	: اراک: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۹ ص.
فروست	: انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک؛ ۲۶۲.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۳۲۰۲-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: تفاسیر (سوره طلاق)
موضوع	: تفاسیر (سوره تحریم)
نسانس افزودن	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک
رده بندی کنگره	: BP ۱۳۹۳۸۸/۱۰۲: ۴م
رده بندی دیویی	: ۱۸/۲۹۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۲۸۰۰۰

مروزی بر تفسیر سور مبارکه تحریم و طلاق

تألیف: آیت‌الله قربانعلی دری نجف آبادی

ویراستار: دکتر شایان حجت

ناشر: انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۳

صفحه آرای: دفتر فنی ولی عصر - (سرای) ۳۴۹۵۶۴۷/۹۱۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۸,۰۰۰ ریال

نشانی: اراک - میدان امام خمینی (ره) - شهرک دانشگاه آزاد اسلامی اراک

دفتر انتشارات علمی - تلفکس: ۳۴۱۳۰۵۷۸

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲۱	تفسیر سوره مبارکه طلاق
۱۹۹	تفسیر سوره مبارکه تحریم
۳۲۹	منابع و مأخذ

مقدمه

قرآن کتاب هدایت است^۱ برای همه بشریت تا قیامت آمده است. کتاب انسان‌سازی^۲ و نور^۳ و بیان^۴ و موعظه^۵ و نفا^۶ و رحمت^۷ و فرقان^۸ و حیل الله^۹ و جامع و کامل در تمامی

زمینه‌ها و پاسخگوی نیازهای فردی و اجتماعی و معنوی تمامی انسان‌ها و برای همیشه تاریخ است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «إِذَا التَّمَسْتُ عَلَيْكُمُ الْفِتْنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ وَ مَاحِلٌ مُصَدَّقٌ وَ مَنْ جَعَلَهُ أَمَامَهُ قَادَهُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ مَنْ

۱. الم ﴿ ذَلِكُمُ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾ (بقره / ۱ و ۲)

۲. وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ (آل عمران / ۱۶۴)

۳. قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَ كِتَابٌ مُبِينٌ (مائده / ۱۵)

۴. هَذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ (آل عمران / ۱۳۸)

۵. وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ (آل عمران / ۱۳۸)

۶. وَ نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ (اسراء / ۸۲)

۷. همان

۸. هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَ الْفُرْقَانِ (بقره / ۱۸۵). وَ أَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (آل عمران / ۴)

۹. وَ اغْتَصَبُوا بِخَلْقِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفْرَقُوا (آل عمران / ۱۰۳)

جَعَلَهُ خَلَفَهُ سَاقَهُ إِلَى النَّارِ وَ هُوَ الدَّلِيلُ يَدُلُّ عَلَى خَيْرِ سَبِيلٍ...^۱ چون فتنه‌ها مانند قطعات شب تاریک به سراغ شما آمد پس بر شما باد به قرآن کریم.

قرآن نسخه شفابخش دردهای فردی و اجتماعی و ظاهری و باطنی انسان‌هاست. امروز بشریت بیش از هر زمانی به این نسخه شفابخش نیازمند است. وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا.^۲

در نهج البلاغه آمده است: اِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ هُوَ النَّاصِحُ الَّذِي لَا يَغْشَى وَالْهَادِي الَّذِي لَا يَضِلُّ.^۳ قرآن توان هر چیز است و آنچه را انسان‌ها از نظر زندگی و حیات و دنیا و آخرت نیاز دارند، خدامند حکیم آن را در قرآن کریم با حسن وجه و استوارترین شیوه‌ها بیان داشته است.^۴

قرآن وسیله ارتباط انسان‌ها با خداوند متعال و قرب الی الله و وصول به بارگاه اولیاء الهی است و هر کس به این ریه‌مان با عظمت چنگ بزند و اعتصام بجوید از خطرات و آلودگی‌ها و انحراف مصون خواهد شد.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
یا فرمود: فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ^۵

قرآن صراط مستقیم الهی است.

۱. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص: ۵۹۹

۲. الإسراء / ۸۲

۳. نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

۴. وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ (نحل / ۸۹)

۵. اِنَّ كِتَابَ اَحْكَمَتِ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلَتْ مِنْ كُنْ حَكِيمٌ خَيْرٌ (هود / ۱)

۶. سوره آل عمران، آیه ۱۰۳.

۷. سوره بقره، آیه ۲۵۶.

وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ بَكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ.^۱

پیامبر(ص) دو شیء گرانبها در میان است و جامعه بشریت به ودیعت گذارده‌اند:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ وَ عِثْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي. مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِي أَبَدًا، فَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَى الْحَوْضِ.^۲

یکی قرآن صامت است و دیگری قرآن ناطق؛ یکی حبل ممدود من السماء الى الارض است و دیگری حبل ممدود من الارض الى السماء و من الخلق الى الحق و این هر دو مکمل یکدیگرند و ظروف مرتبطه هستند. یکی بیان حقایق است و دیگری تفسیر عملی دین و تبلور عینی قرآن حکم.

یکی قرآن نازل است^۳ دیگری قرآن متصاعده^۴ و میزان حقایق^۵ و صراط مستقیم^۶ هدایت الی الله^۷ و مصداق^۸ آئی را چون در علم^۹ و آیه تطهیر^{۱۰} و سوره کوثر^{۱۱} و آیه مباحله^{۱۲} و سوره هل اتی^{۱۳} و آیه شریفه^{۱۴} و در^{۱۵} فی بیوت اذن الله ان ترفع ويذكر فيها

۱. سوره انعام، آیه ۱۵۳.

۲. حدیث شریف غدیر خم و کافی ج ۲ ص ۴۱۵ و بحار ج ۲۳ ص ۱۰۶.

۳. إِنْما نَحْنُ نَزَّلُ الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (حجر / ۹)؛ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (قدر / ۱۰)

۴. إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ (فاطر / ۱۰)

۵. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَ لِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا (كهف / ۱۰۵)

۶. وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا (انعام / ۱۵۳)

۷. إِنْ هَذَا الْقُرْآنُ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ (السر / ۹)

۸. وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِكُلِّ مِمَّا عِنْدَ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (آل عمران / ۷)

۹. إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (احزاب / ۳۳)

۱۰. إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ.....

۱۱. فَمَنْ حَاجَبَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ..... (آل عمران / ۶۱)

۱۲. سوره ۷۶: الإنسان - جزء ۲۹

۱۳. اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (نور / ۳۵)

اسْمُهُ^۱، وَ مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ^۲، وَ تَعِيَهَا أذُنٌ وَاعِيَةٌ^۳ وَ تُمْ أَوْرَشُنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا^۴ وَ أُولُوا الْأَلْبَابِ^۵، وَ مُخْلِصِينَ^۶،
و مقربین^۷، و السابقون السابقون^۸، وَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ^۹، و منهم سابق بالخیرات^{۱۰}، مصطفین الابرار^{۱۱} و ...

اکنون بر ماست که این دو امانت بزرگ الهی را آنچنان که بایست قدر بشناسیم و در راه معرفت و صیانت و احیاء و پیروی و اطاعت از آن دو سرمایه بزرگ و انسان ساز تلاش و مجاهدت کنیم.

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ^{۱۲}

قرآن کریم در اوصاف خود فرموده «فیه تبیان کل شیء». در این کتاب با عظمت بیان هرجیزی هست و آن را به عنوان شفا برای تمام مردمان معرفی فرموده است. «فیه شفاء للناس» و بر تدبیر در آیات آن تأکید فرموده.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ ظُلُمٍ أَفْطَا^{۱۳}

۱. سوره نور، آیه ۳۶

۲. سوره رعد، آیه ۴۳. (... وَ مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ)

۳. الحاقه / ۱۲

۴. فاطر / ۳۲

۵. سوره رعد، آیه ۱۹. (...) إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ) آیه ۲۹ سوره ص و آل عمران آیه ۷

۶. سوره صافات، آیه ۷۴. (لَا عِبَادَ لِلَّهِ الْمُخْلِصِينَ)

۷. سوره واقعه، آیه ۱۱. (أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ)

۸. سوره واقعه، آیه ۱۰. (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ)

۹. سوره نساء، آیه ۶۹

۱۰. سوره فاطر، آیه ۳۲. (...) وَ مِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُأْتِنَ اللَّهُ ...)

۱۱. سوره مطففین، آیه ۲۲. (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ)

۱۲. سوره آل عمران، آیه ۱۳۸

۱۳. سوره محمد، آیه ۲۴

پر واضح است که مفهوم این آیات کریمه دعوت به تدبیر و تفکر و دقت در فهم و رسوخ در ابعاد نورانی و درک حقایق ملکوتی و وصول به سطوح و لایه‌های پربرکت این کتاب آسمانی است. قرآن حکیم مآدبه الله و سفره فیض خداوند و ادبستان انسان‌ها و شفای دردهای باطنی و چراغ هدایت است.

قرآن کتاب زندگی و زندگانی و معاش و معاد و سرچشمه‌های پرفروغ آب حیات است و ما باید تشنگی به دست آورده و با طهارت قلب و زبان و جان و دل به سراغ این مائده آسمانی و گوهر شب تاب زندگی و ریسمان اتصال به خداوند متعال همت گماریم. همچون تشنگان بدی بهال و شیفتگان معارف قرآن کریم دست در دامان ولایت قرآن و اهل بیت برزیم و فقط به خودی مجالست و نشست و برخاستی با این چراغ هدایت اثربخش، حکمت افزا و دلنشین و جذاب خواهد بود و انسان را از بدی‌ها و زشتی‌ها و پلیدی‌های نفسانی و وسوسه‌های شیطان به سوی نور خداوند متعال رهنمون خواهد شد.

وَمَا جَالَسَ هَذَا الْقُرْآنَ أَحَدًا إِلَّا قَامَ عَنْهُ حِلَّةٌ أَوْ نَقْصَانٌ زِيَادَةٌ فِي هُدًى أَوْ نَقْصَانٍ فِي عَمَى^۱

در تاریکی‌ها و جهالت‌ها و اسارت‌های زندگی و عسر و حذر هر چه به سوی قرآن حرکت کنیم در نور و به سوی نور رفته ایم و از ظلمات و ملامت‌های شیطانی رهایی یافته ایم.

البته در فهم قرآن کریم نیاز به عترت و اهل بیت(ع) و علمای راستین و مراسخون در علم و اولوالالباب داریم تا دچار افراط و تفریط و اعمال سلیقه و تحمیل نظرات و دیدگاه‌ها بر قرآن کریم نشویم و فریب دیو نفس و شیطان رجیم را نخوریم. و از همین جاست که نقش اهل بیت(ع) در هدایت به سوی صراط مستقیم قرآن کریم

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶

بهنتر روشن می شود و باید در پناه ایشان به غواصی در دریای بیکران قرآن همت گماشت. و با کشتیبانی نوح این مسیر سعادت بخش را دنبال کرد و الا بادهای گوناگون بادبان و زورق ما را بهر سو خواهد برد و چه بسا از قرآن به رنگ و لعاب و تلاوت ظاهری آن بسنده کنیم و از مقصد و مقصود به طور کلی دور بمانیم.

بعلاوه راه کمال و سیر و سلوک و معرفت و وصول به قله های بلند تعالی و فتح گردنه ها و عبور از حجاب ها و خودیت ها و انانیت ها و آلودگی ها و وابستگی ها و شهوات جز با صبری خضر میسر نخواهد شد و چه بسا اشخاص و جریان ها و دچار غرور و خودبزرگ بینی، غفلت و نسیان و شهوات نفسانی خواهند شد و نه تنها منجی نخواهند بود که خود را قهر جبهه دنیا غوطه ور و دیگران را نیز به سیلاب هواها و خودخواهی ها غرق خواهند نمود خدا نعوذ بالله من شر النفس و من شر الشیطان.

در هر صورت برای درک بهتر معنای قرآن کریم و کشف متاع از این گنجینه با عظمت الهی و فهم صحیح معارف ربانی، علاوه بر تفاسیر، شناخت و آنگاه پیروی و عمل داریم. قرآن کریم حجت بالغه خداوند و از هر نوع تحریف و زیاده و کم مصون است؛ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ^۱

و خداوند متعال خود حافظ کتاب خویش است و پیغمبر انزل و اصحاب مکرم و اهل بیت معظم آن بزرگوار خود بهترین پاسداران حریم وحی و احسان خالق نورانی آن هستند؛ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ^۲

۱. سوره انعام، آیه ۱۴۶

۲. سوره حجر، آیه ۹

تفسیر قرآن

موضوع علم تفسیر، بحث و کاوش و کنکاش در ابعاد لفظی و معنوی و کشف حقایق نورانی این کتاب مقدس و درک صحیح حقایق و معارف آن و پرده بر گرفتن و رفع ابهام و فهم ظاهرو باطن آن است. علم تفسیر از زمان خود رسول اعظم (ص) بنیانگذاری شده و پس از آن در طول زمان گسترش یافته است و خداوند به پیامبر (ص) فرمود: ما قرآن را بر تو نازل کردیم تا «لَتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ».

موضوع تفسیر قرآن کریم و ابعاد و منتهای تفسیر و سیر تحولات تفسیر و مفسران و صاحب نظران در علم قرآن کریم مانند خود قرآن کریم تاریخی درخشان و بسیار مقدس و گرانسنگ دارد و از زمان رسول اعظم (ص) که خود بزرگترین مفسر و معلم و مربی و آموزگار قرآن کریم است تا امروز و تا همیشه تاریخ این خورشید جهان افروز مورد مطالعه و کاوش و تحقیقات و روشنگری تمامی ارباب ادب و هنر و فقهات و عرفان و سیاست و اخلاق و معرفت و ایمان و تقوی و شکر و تدبیر و دلدادگی و شیدایی و دلباختگی و شب زنده داری و مؤانست و تلاوت و قرائت و بهره برداری و انسان سازی و تربیت قرار داشته و برای همیشه نیز قرار خواهد گرفت و نمایان تشنگان وادی معرفت و دوستانان فضیلت و کرامت و پروازگران صحنه ولایت را سراسر انوار هدایت الهی و نزول برکات ربّانی و فیوضات آسمانی را بر قلوب پرهیزکاران و یحان نازل خواهد فرمود و همگان را از عنایات الهی و آیات ربّانی و انوار آسمانی روشنایی خواهد بخشید.

پس از آن بزرگوار بزرگترین معلم و مفسر قرآن وجود مبارک حضرت مولی الموحّدین امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب (ع) است که تالی تلو مقام نبوت و خاتمیت و به منزله هارون (ع) از موسی کلیم (ع) و من عنده علم الکتاب و نفس نفیس حضرت ختمی مرتبت و

باب نجات امت و باب مدینه علم و فی بیوتِ اَذِینَ اللّٰهُ اَنْ تَرْفَعَ وَیَذْکُرَ فِیْهَا اسْمُهُ ^۱، و رِجَالٌ لَا تُلْهِبُهُمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِیتَاءِ الزَّكَاةِ ^۲ و نور علی نور و قسیم الجنه و النار و فاروق اکبر، و باب الله الذی منه یؤتی و انا و علی من شجره واحده و سایر الناس من شجر شتی و خلیفه الله فی ارضه و خزائن علم الله و ولاه امره و لولاهم ما عبد الله و حجه الله و لكل قوم هاد و شهداء الله علی خلقه و من کان علی بیته من ربه نما ولیکم الله و رُسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا الَّذِینَ یَقِیْمُونَ الصَّلَاةَ وَ یُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ ^۳ وَ یَا أَيُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَسِیْعُوا لِلّٰهِ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ ^۴ و اقضاکم علی (ع).

و بهترین شاهد بر این رابطه، خود قرآن کریم و سیره و سنت و احادیث نبی اکرم (ص) و سیره و سخنان و کلامه درخشان خود و وجود مبارک امام الموحّدين علی (ع) و فرزندان آن بزرگوار و شاگردان آن حضرت و آثار باقیمانده از آن وجود نورانی و نهج البلاغه شریف و غرر و درر آمدنی و خلیفه ها و دعاها و کلمات قصار و نامه ها و اشعار منسوب به آن امام همام و سخنان بزرگان بر این رابطه و ابعاد با عظمت وجود نورانی آن حضرت همه چراغ راه و نشانه کمالات و فضائل است.

أَرَى! هُمْ عِشَّ الْعِلْمِ، وَ مَوْتَ الْجَهْلِ، يُخْبِرُكُمْ حَقُّنُمْ عَنْ عَلِيهِمْ ^۵

ایشان مصداق اولوالالباب و إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ^۶ و الْبَارِئُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا ^۷ و البته اهل البيت (ع) کلّهم نور واحد و حضرت صدیقه کبریٰ عظمیٰ زهرا سلام الله علیها و

۱.سوره نور، آیه ۳۶

۲. همان، آیه ۳۷

۳.سوره مائده، آیه ۵۵

۴.سوره نساء، آیه ۵۹

۵. نهج البلاغه، خطبه ۱۴۵

۶.سوره فاطر، آیه ۲۸

۷.سوره آل عمران، آیه ۷

حسین(ع) و ائمه هدی(ع) تا امام عصر(عج) همگی دارای عصمت و علم لدنی هستند و نیاز به مدرسه و کلاس درس متعارف ندارند و ایشان از کودکی علم را از خزائن غیب الهی چشیده‌اند و علم آنها وراثتی است نه دراستی و من عندالله است نه من عندالناس و بر حقایق قرآن واقف و آگاه هستند و عالم به تفسیر و تأویل می‌باشند.

و مصداق آیه شریفه وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ^۱ هستند.

و به طرق آسمان‌ها آگاه‌ترند از راه‌های زمین فوالله انی لا علم بطرق السماء من الارض.

و در علی ترین درجه طهارت‌اند که لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ^۲.

و در بالاترین مرتبه طمأنینه و اطمینان نفس هستند که يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ^۳.

در حدیث از وجود مبارک حضرت سید الشهدا حسین بن علی(ع) آمده که فرمودند:

القرآن علی أربعة اشیاء: علی عباد و الاشارة و اللطائف و الحقایق فالعبارة للعوام و

الاشارة للخواص و اللطائف للاولیاء و الحقایق للانبیاء.^۴

قرآن دارای چهار مرتبه است:

۱- عبارت‌ها

۲- اشارت‌ها

۳- لطافت‌ها

۴- حقیقت‌ها

عبارت برای عموم مردم است تا هر کس به اندازه ظرفیت وجودی و قوای ادراکی خود

از آن بهره مند شود.

۱. سوره اعراف، آیه ۴۶

۲. سوره واقعه، آیه ۷۹.

۳. سوره فجر، آیه ۲۷.

۴. بحار، ج ۷۵، ص ۲۷۸.

و اشاره برای خواص است تا مانند کلید رمز به حقایق بیشتری دسترسی پیدا کنند. لطافت‌ها برای اولیای الهی است و جالب این است که در این قسمت سوّم لطافت با کلمه جمع آمده که میدان بسیار وسیعی از معارف و لطافت‌ها و ظرافت‌ها و عنایت‌ها را شامل می‌شود.

و سرانجام حقایق عوالم غیب و ملک و ملکوت و اسرار و سرالقدر حوادث عالم و مخازن غیب و غیب القیوب و منازل وجود تا مقام عرش و اسماء الله الحسنى و ورای حجب و مقام ولایت و ولایت کلیه الهی و مقام خاتمیت و پیامبران اولوالعزم در قلوب پیامبران (ع) مندرج است. البته و باز علی سبیل درجاتهم و منازلهم و مقاماتهم. با عنایت به آنچه بیان شد باید حقایق و لطایف قرآن کریم و اشارات و رموز این گنج بزرگ آسمانی را با اسماء الله و سیر الی الله و سیر به ابواب مدینه علم و ابواب ملکوت کشف و استنباط و مشاهده و رؤیت قبی نمود و با سیر الی الله حقایق را تلقی و بر اساس عوالم وجود واقف و آگاه شد.

که البته و صد البته شرط اساسی برای این معنا چهارش روح و صعود الی الله است که جز در سایه تقوی و عمل صالح امکان‌پذیر نمی‌باشد. **يُصَدِّقُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ.**

و باز قرآن کریم می‌فرماید: **إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ^۱** آری کسانی که قرآن را آن چنان که بایست تلاوت کنند و با روح تعالیم قرآن مأنوس باشند و خود را وقف تدبیر در قرآن کریم بنمایند و تشنه و شیدای تعالیم آن باشند، به درجاتی از نبوت و معرفه الله نائل خواهند شد که برای دیگران بسی جای حسرت خواهد

داشت. (مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَقَدْ أُدْرِجَتْ النُّبُوَّةُ بَيْنَ جَنْبَيْهِ).

خداوند چشمه‌های حکمت را از قلبش به زبانش جاری خواهد فرمود و قلب او را سرچشمه و چشمه سار حکمت و موفقیت قرار خواهد داد و القلب ينبوع الحكمة آری! من اخلص لله اربعين صباحا جرى الله الحكمة من قلبه على لسانه و او ابراهيم (ع) صاحب قلب سليم خواهد شد.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ شَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا^۱

البته این نص رابطه با قرآن خاص مدرسه اهل بیت (ع) است و ایشان به پیروی از وجود مبارک حضرت خاتم النبیین (ص) این را برای بشریت گشوده‌اند.

و این همان راه تحول از دین و سیر انفس و سیر در ملکوت نفس انسانی تا ملکوت اعلی و عالی ترین درجات مسرتطمیننه است که مصداق اعلای آن وجود مبارک اهل بیت (ع) اند.

اکنون بر تشنگان راه حق است که در این مسیر حرکت کنند و اهل بیت (ع) بهترین راهنمایان و رهگشایان این مسیر نورانی و باعظمه هستند. خداوند توفیق فهم و عمل به همه ما عنایت فرماید. اکنون نگاهی می‌کنیم به سیر جریان تفسیر قرآن کریم.

سیر جریان تفسیر قرآن

تفسیرنویسان قبل از شروع به اصل تفسیر، ابتدا درباره‌ی لغت تفسیر و اشتقاق و ریشه‌ی لغوی آن و فرق تفسیر با تأویل، به تفصیل بحث کرده‌اند، حتی کسانی که پیرامون علوم قرآن تألیفاتی دارند، در مبحث تفسیر و بحث ادوار آن، به نقل معانی

مختلف تفسیر و تأویل پرداخته‌اند، و اقوال بی‌شماری از گذشتگان و صاحب‌نظران پیشین، نقل کرده‌اند، ولی ما از بیان آن‌ها به ذکر مشهورترین تعبیر، اکتفا می‌کنیم.

تفسیر در اصطلاح مفسرین، عبارت است از بیان معانی آیات قرآن و کشف مراد و مقصود آیات؛ چه آنکه الفاظ مشکل باشد یا غیرمشکل، و چه آنکه لفظ در معنی مراد، ظهور داشته باشد یا نداشته باشد.

تفسیر

تفسیر به معنای کشف القناع و برده برگرفتن از چیزی است در این رابطه با صبح آمده است. قد أسفر الصبح، ارفع الظلام و السائلین علی بابک به معنای آن است که صبح آشکار شد و تاریکی‌های شب برطرف گشت و نیازمندان همچنان درب خانه توانستند بیرون آیند.

البته سفر و فسر به یک ریشه می‌گردند و اصطلاحاً می‌گویند در اشتقاق کبیر هم خانواده‌اند.^۱

تفسیر قرآن کریم یعنی روشن کردن و توضیح مراد از قرآن کریم.

راغب لغت‌شناس معروف می‌گوید:

فسر اظهار معنای معقول است.

۱. دانشمندان لغت‌شناس، کلمه «تفسیر» را از ریشه ی «فَسَرُ» می‌دانند، که در اشتقاق کبیر مأخوذ از «سَفَر» و مقلوب آن است و هر دو به معنی کشف و برداشتن برده و پوشش می‌بندد با این تفاوت که «فَسَر» در کشف باطنی و معنوی و «سَفَر» در کشف ظاهری و مادی به کار می‌رود.

ابوالفتح رازی در این باره می‌نویسد: «ابوالحامد الخازنجی» گفت: «این کلمه، مقلوب است از سَفَر چون «جَذَب» و «جَبَذ» و یا «بَضَّ» و «ضَبَّ» و اصل سَفَر هم کشف بوده است و «سَفَرَتِ الْمَرْأَةُ» آن است که زن روی باز کند و «أَسْفَرَ الصَّبُوحُ» آن باشد که صبح روشن گشت و این زید گفت: «اصل کلمه از «تَفْسِيرَه» است و آن آب بیمار باشد که بر طبیب عرضه کنند تا در آن نگرد و دستور خود سازد، تا به علت بیمار راه برد، و چنانکه طبیب به نظر در آب، کشف کند از حال بیمار، مفسر کشف کند از شأن آیه و حجه و معنی و سبب نزول آیه».

تفسیر در مفردات الفاظ و الفاظ غریبه و در مواردی که به تأویل اختصاص دارد استعمال می شود و لذا به تفسیر خواب و با تأویل خواب نیز اطلاق می گردد.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا^۱

هیچ مثلی نمی آورند جز اینکه ما مطلب حق را با بیان روشنتری برای تو می آوریم.
در لسان العرب گفته فسر به معنای بیان و تفسیر به معنای آشکار ساختن و پرده برگرفتن از چیزی پوشیده و تفسیر به معنای کشف و گشودن مراد از لفظ مشکل است و به نظر طبیب راز آ یا شیشه حاوی خون یا بول و مانند آن و یا مثلاً رادیوترابی و جز آن که کاشف حالات امان و سلام و یا بیماری از آن به دست می آید و تشخیص داده می شود اطلاق می گردد. پزشکان با رنگ یا بوی آن و دیگر آثار و علائم به سلامت یا بیماری پی می برند.

در هر صورت تفسیر به معنای کشف و گشودن مقصود از الفاظ و مفاهیم و حقایق قرآن کریم و بیان راز و رمز و وقوف بر معانی حقیقی آیات قرآن کریم و فهم نیکوترین و دقیق ترین معنا و حمل بر صحیح ترین مفهومی که از قرآن مجید به دست می آید و پیروی از احسن معنا و احسن قول؛ فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ^۲

دسترسی به گنجینه های عظیم معارف قرآن حکیم و درک حقایق این کتاب با عظمت و کشف چشمه های پر فروغ نور الهی و فرقان ربانی و قرآن صمدانی و گشودن قفلها از دلها برای درک منازل قرب و مدارج حیات طیبیه و آیا محکمه الهیه و وصول به منازل اولیا است. البته در این راه اهل بیت (ع) قافله سالار و اهل آیه شریفه تطهیر هستند و هر کس نیز بخواهد در این میدان حضور باید نیاز به آن دارد که دارای قلب سلیم، پاک و پاکیزه و

۱. سوره فرقان، آیه ۳۳

۲. سوره زمر، آیات ۱۷ و ۱۸

مظهر از عیوب و منزّه از فضول باشد که لا یمسه الا المظهرون

انتظار آن است که خداوند به ما توفیق دهد تا در سلک ربانیون از اصحاب و انصار اهل بیت (ع) قرار گرفته و از انوار مقدس آن بزرگواران بهره مند شویم.

بدون تردید قرآن نیاز به تدبیر، تفکر و تفسیر و ارجاع متشابهات به محکّمات، شناخت ناسخ و منسوخ، محکم و متشابه، خاص و عام و مطلق و مفید و تبیین حدود و اژه ها، جمله ها، مفاهیم معانی، سیاق، شان نزول، شناخت مفاهیم کلیدی رابطه قرآن با اسمای حسنات الهی و صفات علیای ربانی تفسیر قرآن به قرآن کریم تفسیر به روایات اهل بیت عرض احادیث شریفه بر قرآن کریم، تشخیص صحیح و سقیم سنت از یکدیگر، تطبیق مفاهیم کتاب و سنت با اصول کلی دین و ارتباط با حقایق عوالم غیب و عطایای الهی و تنزیل صمدانی و انوار رحمانی می باشد. به درک صحیح سیره رسول اعظم (ص) و ائمه هدی (ع) که خود راسخون در علم و محل نزول وحی و قرآن کریم و مجلای آیات الهی و اسمای الهی و کلمات الله و حجج الله البالغین اند مربوط خواهد بود.

البته علم تفسیر باید بر اساس ضوابط مربوط و به دور از اعمال سلیقه و اجتهاد به رأی و تحمیل نظرات و دیدگاهها بر قرآن کریم باشد. این دیگر تفسیر نخواهد بود، بلکه تحمیل نظرات بر قرآن کریم خواهد بود. تفسیر کشف مصائب و حقایق و معارف قرآن کریم از طرق پسندیده و علمی و ارجاع فروع به اصول و متشابهات به محکّمات و اجتهاد همه جانبه در کشف حقیقت و رسیدن به مراد و مقصود حضرت حق تعالی از قرآن با عظمت و پرده برگرفتن از فتح الفتوح محمدی (ص) با استعانت از خداوند متعال و طرق مربوط و اعتصام به حبل ولایت و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است.

تأویل

در برابر کلمه‌ی «تفسیر» واژه‌ی دیگری در قرآن و حدیث به چشم می‌خورد که نوعاً دارای معنای مشابهی با مفهوم تفسیر می‌باشد و آن عبارت از، واژه‌ی «تأویل» است. این کلمه از ماده (أَوَّل) مشتق به معنی رجوع و بازگشت است، در نتیجه تأویل به معنای تدبیر، تفسیر، تقدیر، ارجاع و بیان مفاد و باطن کلام و حقایق امور و رجوع از ظاهر به باطن و حقیقت و کشف استار و رموز آمده و چه بسا یک نمونه در باب تعبیر رؤیا و خواب صاف باشد که به نحوی عبور از رویا به واقعیت است، البته در باب تأویل قرآن کریم می‌فرماید: وَمَا تَنبَأُكَ إِلَّا اللَّهُ^۱ می‌باشد.

اگر تأویل مشتق از ماده «أَوَّل» به معنی رجوع باشد، مؤول، در تأویل قرآن بدین صورت آن را تفسیر می‌کند که تأویل قرآن را به یکی از معانی مختلفی آن برمی‌گرداند. در قرآن و حدیث کلمه‌ی «تفسیر» و «تأویل» به اشکال مختلف به کار رفته است که به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:

تفسیر به معنی شرح و تفصیل: وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا. استعمال کلمه «سفر» و مشتقات آن در حدود یازده مورد در قرآن به کار رفته است که اساساً مفهوم «کشف» در معنای آن‌ها مستتر است.

رسول اکرم فرمود: «مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ إِنْ أَصَابَ لَمْ يُوجَرْ وَإِنْ خَطَأَ تَتَبَوْا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ». یعنی: اگر کسی قرآن را به رأی خود تفسیر کند، اگرچه به واقف رسیده باشد، پاداشی نمی‌برد و اگر نسبت به واقع نیز دچار اشتباه گردد، جایگاه او از آتش آکنده خواهد شد.

در قرآن و حدیث، کلمه «تأویل» گاهی به معنی «تفسیر» و گاهی در مفاهیم دیگر به

۱. سوره آل عمران، آیه ۷

کار رفته است: یکی از معانی «تأویل» در آیهی «... وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ...» همین تفسیر است. چنان که کلمه تأویل در حدیث: «اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَ عِلْمَهُ التَّأْوِيلَ» معنا گرفته است.

فرق میان تفسیر و تأویل

ابو عبیده مَعْمَر بن مُثَنَّى می گوید: «این دو واژه دارای یک معنی است و گروهی از محققان رأی او را پذیرفته اند ولی «ابن حبیب نیشابوری» در مخالفت با این نظریه می گوید: «در زمان ما مفسرانی دیده می شوند که هرگاه از آن ها سؤال شود فرق میان تفسیر و تأویل چیست؟ بدان راه نمی برند!»

راغب اصفهانی می گوید: «تفسیر» اعم از تأویل است و غالباً در مورد شرح الفاظ و مفردات قرآن استعمال می شود. حالی که «تأویل» غالباً درباره ی معانی جمله ها و تعبیر مرکب به کار می رود. نه تأویل، اکثر در مورد کتب الهی مورد استعمال دارد، در حالی که تفسیر درباره ی کتب الهی و جز آن نیز به کار رفته است».

نخستین مفسر قرآن

از نظر تاریخی، بیشتر دانشمندان علوم قرآنی بر آنند که نخستین شارح و مفسر قرآن کریم، خود پیامبر اسلام بوده است و این بدان معنی است که هر یک برای مسلمانان ابهامی در آیات و اشارات و تعبیر و مفردات قرآنی پیش می آمد، مشکل خود را پیش آن حضرت می بردند و پیامبر (ص) هم در حد لزوم و غالباً به اختصار هرچه تمام تر مشکل مورد بحث را می گشوده است.

ناگفته نماند که تفسیر آیات مزبور بیشتر از طریق روایاتی است که صریحاً به پیامبر منسوب داشته اند، بنابراین باید کهن ترین و اصیل ترین نمونه های تفسیر قرآن، سرمشقی

برای مفسران بعدی بوده باشد. نمونه‌های نقل شده، اولاً جنبه‌ی پرسش و پاسخ دارد، ثانیاً به نظر می‌رسد که حضرت با تکیه بر اصل: «الْقُرْآنُ يُفَسَّرُ بِغُضِّهِ بَعْضُ» روش تفسیر آیات را ترجیح داد و تلویحاً توصیه کرده است.

بعد از پیامبر(ص)، صحابه و یاران نزدیک به آن حضرت، مفسران آگاه به شمار می‌رفتند که از میان آنان به نام‌هایی چون: علی بن ابی طالب(ع)، عبدالله بن عباس، عبدالله بن مسعود، ابی بن کعب، زید بن حارثه، جابر بن عبدالله انصاری، می‌توان اشاره کرد.

پس از این، مصداق تابعان یعنی کسانی که صحابه و یاران پیامبر(ص) را درک کرده‌اند - آغاز می‌شود. آنان نیز الهام از اصحاب پیامبر(ص)، به تفسیر آیات قرآنی می‌پرداختند و از آن میان کسانی چون سعید بن جبیر، مجاهد بن جبیر مکی، عطاء بن ابی رباح مکی، طاووس بن کیسان یمانی، این مفسران نخستین قرآن هستند که غالب اقوال آنان به صحابه‌ی پیامبر(ص) می‌رسد.

جابر بن یزید جعفی، طاووس بن کیان یمانی، محمد بن سائب کلبی، عطیه بن سعید بن عوفی، قتاده بن دعامه سدوسی، اسماعیل بن عبدالرحمن سدی، علی بن طلحه شاگرد این عباس و عکرمه مولا بن عباس، مالک بن انس، حسن بصری، قیس بن مسلم کوفی، عطاء بن ابی سلمه، سلیمان بن مهران، اعمش و مانند ایشان که در کتاب‌های اسامی ایشان آمده است.

دسته‌ای دیگر نیز هستند که اقوال صحابه و تابعان را گردآوری کرده‌اند و از آن جمله‌اند: سُفیان بن عُیَیْنَه، وَکَیع بن الجَرَّاح و شعبه بن الحَجَّاج و بعد از او ابن جریر طبری که کتاب او جزو تفاسیر گرانقدر فارسی است.

باید دانست که قدیمی‌ترین تفسیر مدوّن و مضبوط، از آن ابن عباس می‌باشد. شیعه

نیز تفسیری به امام باقر(ع) و نیز تفسیری به ابوحزمة ثمالی، صحابی حضرت علی بن الحسن(ع) نسبت داده‌اند که بر جای نمانده است. به حضرت امام حسن عسگری(ع) هم تفسیری منسوب داشته‌اند که گویا ترجمه‌ای از آن به فارسی بر دست فخرالدین علی بن حسن زواره‌ای صاحب «ترجمة الخواص» معروف به تفسیر زواره‌ای در قرن دهم هجری صورت گرفته است. علی بن حسن زواره‌ای شاگرد محقق کرکی متوفی به سال ۹۴۰ و استاد بلافتح الله کاشانی متوفی به سال ۹۸۸ هـ ق می‌باشد و تفسیر او متضمن اخبار صادره از همه در تفسیر آیات قرآن است.

در قرن دهم هجری «اسماعیل بن عبدالرحمن کوفی» (م. ۱۲۷) معروف به «سُدّی کبیر» از یاران امام سجاد(ع) و امام صادق(ع) و «مقاتل بن سلیمان» (م. ۱۵۰ هـ) و چند تن دیگر نیز صاحب کتاب‌هایی در تفسیر بوده‌اند که از بد روزگار به دست ما نرسیده است.

غالب این تفاسیر مبتنی بر حدیث و روایت و به اصطلاح، تفسیر به مأثور بوده است و تأویل و تفسیر به رأی - که بعدها نزد فرقه‌هایی چون: خوارج، مُرجئه، مُعتزله و صوفیه معمول گردید - در آن راه نداشته است.

البته در این مختصر مجال برای توضیح این مباحث مرده و علاقه‌مندان به کتب تفسیری و علوم قرآنی و دیگر آثار مربوط مراجعه نمایند.

در هر صورت این کتاب گرانسنگ بزرگترین نعمت خداوند بر بندگان و معجزه جاویدان حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبدالله(ص) و چراغ هدایت و نور سعادت و سرمایه معرفت و بصیرت و جان مایه حیات طیبیه انسان‌ها و بهترین زاد و توشه برای قبر و قیامت و معاش و معاد است و صحف مطهره و کتب قیمه و قرآن کریم و هدایت و شفا

برای مومنان و دانایان و ارباب تفکر و تفقه و صاحبان بصیرت و اولوالالباب و اولوالنهی و اولوالایدی و الابصار و خردمندان و اهل ذکر و دارندگان گوش شنوا و اصحاب قلوب شافیه و جویندگان و پویندگان راه و تشنگان وادی معرفت و رهروان طریق وصال و قرب و ولایت است. امید آن که خداوند متعال توفیق درک مفاهیم قرآن کریم و تحصیل معارف نورانی آن را به همه عنایت فرماید و دست ما را از دامان قرآن و عترت کوتاه نفرماید. بمنه بکرمه

پرووردگارمان را شاکریم که توفیق انس با قرآن کریم را عنایت فرموده و به برکت انقلاب اسلامی و خون مقدس شهدا (رض) و رهبری امام راحل قدس السره الشریف و رهبر بزرگوار انقلاب اسلامی و در سایه عنایات و توجهات حضرت بقیه الله ارواحنا فداه مباحث قرآنی در کشور زنده شده و امید است با همت فرزندان اسلام و امام (ره) قرآن از مهجوریت و محجوریت خارج شود و بساط نشین عرصه های حکومت و قضاوت و سیاست و فرهنگ و اقتصاد و عزت و شرف امت اسلامی قرار گیرد و بار دیگر امت اسلامی با تکیه و پیروی از این مشعل پرفروغ نورانی بتواند فرهنگ و تمدن اسلامی را احیا کنند و دست بیگانگان را قطع نموده و با وحدت و تامل جمیل و اعتصام بحبل الله امت نمونه اسلامی را بسازند و با تبعیت از اصل رحمة الله و اشداء علی الکفار شکوه و عظمت اسلامی را زنده نموده و الگوی جدیدی از ستم و ایمان و اخلاق و معرفت و اخوت و برادری و برابری و عدالت بسازند و زحمات مرضی خداوند متعال و رسول اعظم (ص) قرار گیرد. بکرمه

اینجانب در روزهای پنجشنبه سوره های قرآن کریم را برای تعدادی از فضلا و علاقه مندان ترجمه و تفسیر نموده و الحمد لله اکنون به صورتی که مشاهده می شود تفسیر سوره های طلاق و تحریم در اختیار خوانندگان قرار می گیرد، ضمناً از هر گونه پیشنهاد

اصلاحی و تکمیلی سیاست‌گذار بوده و توفیقات تمامی خدمتگزاران و دوستداران قرآن کریم را از خداوند بزرگ و منان مسئلت می‌نمایم.

ملتمس دعای خیر - قربانعلی درّی نجف‌آبادی

www.ketab.ir